CZU: 347.951:004.77:342.7 **https://doi.org/10.59295/daj2022.18**

DESFĂȘURAREA ONLINE A ȘEDINȚELOR DE JUDECATĂ *VERSUS* RESPECTAREA DREPTULUI LA UN PROCES ECHITABIL

CONDUCT OF COURT SESSIONS ONLINE VERSUS RESPECT FOR THE RIGHT TO A FAIR TRIAL

Reniță Gheorghe, doctor în drept, lector universitar, Departamentul Drept Penal, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID 0000-0003-2722-009X

Abstract: This article examines whether or not conducting court hearings online violates the right to a fair trial. To provide an answer, appeal is made to the normative framework, the practice of the Constitutional Court, as well as the practice of the European Court of Human Rights. Finally, it is concluded that neither the Constitution nor the European Convention on Human Rights prohibits, per se, the holding of online court hearings. Such a possibility must be provided for by law, be justified and ensure the exercise of rights in a practical and effective manner.

Keywords: *video conference, telephone conference, fair trial, right to defense, court.*

Introducere. Dezvoltarea tehnologiilor informaționale a luat amploare. Tehnologiile informaționale au repercusiuni asupra tuturor domeniilor, inclusiv și asupra sistemului judecătoresc. În ultimul timp, se tot promovează digitalizarea sistemului judecătoresc [1], inclusiv prin desfășurarea online a ședințelor de judecată. Această opțiune a devenit tot mai proeminentă în contextul pandemiei provocate de virusul Covid-19. De altfel, însăși Curtea Europeană a Drepturilor Omului a făcut ședințe online (audieri) [2]. Totuși, în acest context apare următoarea problemă: desfășurarea online a ședințelor de judecată încalcă sau nu dreptul la un proces echitabil?

Prevederi normative generale. Cu titlu preliminar, trebuie de precizat că în Codul de procedură civilă și în Codul de procedură penală găsim câteva repere normative legate de desfășurarea online a ședințelor de judecată.

Cu privire la ***procedura civilă***, art. 154 alin. (4) din Codul de procedură civilă prevede că expertul poate da explicaţii instanţei în scris, prezentându-se personal în şedinţă la ora, data şi locul citării, sau poate comunica cu instanţa şi participanţii la proces prin videoconferinţă.

De asemenea, conform art. 213 alin. (3) din Codul de procedură civilă, participantul la proces care nu se poate prezenta în şedinţa de judecată din cauza aflării peste hotarele Republicii Moldova, din cauza executării pedepsei în penitenciarele din Republica Moldova, din cauza internării într-o instituţie medicală sau a dizabilităţilor locomotorii poate fi audiat prin intermediul videoconferinţei, la cerere sau din oficiu. Audierea prin intermediul videoconferinţei a participantului la proces are loc, după caz, la sediul misiunii diplomatice sau al oficiului consular al Republicii Moldova, la sediul instituţiei penitenciare, al instituţiei medicale, de asistenţă socială, al autorităţii tutelare sau al organului de probaţiune, care dispun de mijloace tehnice corespunzătoare şi verifică identitatea participantului.

Nu în ultimul rând, art. 216 alin. (1^1) din același cod prevede că audierea martorului are loc în sala de şedinţe. În cazul imposibilităţii de a se prezenta în şedinţă, la cererea participanţilor, a martorului sau din oficiu, instanţa poate dispune audierea martorului prin intermediul videoconferinţei. Audierea prin intermediul videoconferinţei a martorului aflat peste hotarele Republicii Moldova are loc la sediul misiunii diplomatice sau al oficiului consular al Republicii Moldova, a martorului aflat pe teritoriul Republicii Moldova – la biroul notarial, la sediul organului de probaţiune sau biroul executorului judecătoresc, a martorului care execută pedeapsa în penitenciarele din Republica Moldova – la instituţia penitenciară în care execută pedeapsa, a martorului internat într-o instituţie medicală care nu se poate deplasa pentru a participa la şedinţele de judecată – la sediul instituţiei medicale, dacă acestea dispun de mijloace tehnice corespunzătoare şi verifică identitatea martorului. Martorul semnează declaraţia privind cunoaşterea obligaţiilor şi răspunderii lui, care va fi expediată instanţei de judecată prin intermediul poştei electronice.

Prin urmare, Codul de procedură civilă prevede posibilitatea audierii, prin intermediul videoconferinței, a expertului, a martorului sau a participantului la proces (reclamant sau pârât) care nu poate fi prezent fizic în sala de ședințe de judecată din anumite motive (e.g., probleme de sănătate, aflarea într-o altă țară, executarea pedepsei închisorii). Totodată, aceste persoane pot da explicații/declarații din anumite locuri: sediul misiunii diplomatice sau al oficiului consular al Republicii Moldova; biroul notarial, sediul organului de probaţiune sau biroul executorului judecătoresc; instituția penitenciară; instituția medicală.

Cu privire la ***procedura penală***, art. 32 (intitulat „Locul judecării materialelor şi cauzelor penale") alin. (2) din Codul de procedură penală prevede următoarele: chestiunile prevăzute la art. 469 (chestiunile care urmează să fie soluţionate de către instanţă la executarea pedepsei) [3], 473^1 (plângerea împotriva actelor organului care pune în executare hotărârea judecătorească de condamnare privativă de libertate) şi 473^2 (plângerea împotriva administraţiei instituţiei penitenciare

referitoare la condiţiile de detenţie care afectează grav drepturile condamnatului sau ale prevenitului) pot fi examinate la sediul instanţei sau la sediul penitenciarului ori prin intermediul teleconferinței.

Această prevedere își găsește detalierea la art. 471 alin. (3^1) din Codul de procedură penală, conform căruia – în cazul soluţionării chestiunilor prevăzute la art. 469, 473^1 şi 473^2 din același Cod prin intermediul teleconferinţei, instanţa de judecată asigură părţilor posibilitatea de a lua cunoştinţă de materialele cauzei. Cererile, demersurile şi materialele pentru soluţionarea chestiunilor privind executarea hotărârilor judecătoreşti se depun la instanţa competentă în număr egal de copii cu numărul părţilor implicate în proces. Transmiterea şi aducerea la cunoştinţă a materialelor pot fi realizate, la cererea părţilor, şi prin intermediul conexiunilor electronice. Condamnatul are dreptul să înainteze cereri, inclusiv de recuzare, să dea explicaţii, să prezinte probe. La solicitarea condamnatului, în camera de teleconferinţă poate fi prezent şi apărătorul.

În afară de aceste cazuri, art. 90 alin. (12) pct. 5) din Codul de procedură penală prevede că martorul are dreptul să fie informat despre posibilitatea audierii, prin intermediul unei teleconferinţe cu imaginea şi vocea distorsionate, astfel încât să nu poată fi recunoscut.

Martorul poate să-și exercite acest drept în ipoteza în care (i) există motive temeinice de a considera că viaţa, integritatea corporală sau libertatea martorului ori a unei rude apropiate a lui sînt în pericol în legătură cu declaraţiile pe care acesta le face într-o cauză penală privind o infracţiune gravă, deosebit de gravă sau excepţional de gravă şi dacă (ii) există mijloacele tehnice necesare. Dacă sunt întrunite aceste condiții, judecătorul de instrucţie sau, după caz, instanţa poate admite, în baza art. 110 alin. (1) din Codul de procedură penală, ca martorul respectiv să fie audiat fără a fi prezent fizic la locul unde se află organul de urmărire penală sau în sala în care se desfăşoară şedinţa de judecată, prin intermediul mijloacelor tehnice.

Conform art. 110 lin. (3) și (4) din Codul de procedură penală, judecătorul de instrucție se va afla în locul unde este audiat, prin intermediul teleconferinței, martorul. Martorului în discuție i se permite să comunice altă informaţie despre identitatea sa decât cea reală. Informaţia despre identitatea reală a martorului şi alte date relevante ce exprimă legătura cauzală dintre fapta săvârşită şi martor se consemnează de către judecătorul de instrucţie într-un proces-verbal separat care se păstrează la sediul instanţei respective în plic sigilat, în condiţii de maximă siguranţă a confidenţialităţii.

Declaraţiile martorului se înregistrează prin mijloace tehnice video şi se consemnează integral în procesul-verbal. Casetele video pe care a fost înregistrată declaraţia martorului, sigilate cu sigiliul instanţei, se păstrează în original la instanţă împreună cu copia procesului-verbal al declaraţiei [4].

Sub acest aspect, învinuitului, inculpatului şi apărătorului acestuia, părţii vătămate i se asigură posibilitatea de a adresa întrebări martorului audiat în condițiile art. 110 din Codul de procedură penală. Și mai important: declarațiile martorului, audiat în condiţiile articolului menționat, pot fi utilizate ca mijloc de probă numai în măsura în care ele sunt confirmate de alte probe [5]. Prin urmare, există suficiente garanții împotriva arbitrariului.

Mai trebuie de precizat că pot fi audiaţi ca martori, în condiţiile art. 110 din Codul de procedură penală, şi investigatorii sub acoperire, alţi participanţi la proces care au obţinut statut de persoană protejată conform Legii cu privire la protecţia martorilor şi altor participanţi la procesul penal [6].

Nu în ultimul rând, Codul de procedură penală prevede la art. 110^1 și cazuri speciale de audiere a martorului minor, care, de asemenea, implică utilizarea unor mijloace tehnice speciale și înregistrarea audio/video a audierii.

Din punct de vedere terminologic, în timp ce Codul de procedură civilă operează cu formula „videoconferință", în Codul de procedură penală s-a dat preferință termenului – „teleconferință". Legislatorul trebuie să fie coerent și, prin urmare, trebuie să utilizeze aceleaşi termen în ambele Coduri, eventual, cel de videoconferință. De asemenea, ar fi oportun să se stabilească în Codul de procedură penală și alte cazuri de audiere a martorilor/altor participanți prin intermediul mijloacelor tehnologiilor informaționale, similar Codului de procedură civilă. În acest sens, prezintă relevanță art. 10 și 11 din al doilea Protocol adițional la Convenția europeană privind asistența reciprocă în materie penală [7], care prevăd posibilitatea audierii martorului sau a expertului judiciar, care se află într-un alt stat și nu poate sau nu este de dorit să se deplaseze în statul unde se desfășoară procesul penal, prin intermediul videoconferinței și, respectiv, al conferinței prin telefon. Aceleași prevederi se conțin și în art. 10 și 11 din Convenția privind asistența reciprocă în materie penală între statele membre ale Uniunii Europene [8]. Prin urmare, există un consens european.

Prevederi normative specifice (cazul Covid-19). În contextul pandemiei provocate de virusul Covd-19, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 69 din 21 mai 2020 cu privire la instituirea unor măsuri pe perioada stării de urgenţă în sănătate publică şi modificarea unor acte normative (în vigoare din 26 mai 2020) [9]. Potrivit art. XXIII din Legea în discuție:

„(1) În scopul asigurării măsurilor de prevenire a răspândirii infecţiei COVID-19 în instituţiile penitenciare, pe perioada stării de urgenţă în sănătate publică declarate prin Hotărârea Comisiei Naţionale Extraordinare de Sănătate Publică nr. 10 din 15 mai 2020, examinarea cauzelor penale, inclusiv a demersurilor privind emiterea şi prelungirea mandatelor de arestare, şi a chestiunilor ce ţin de executarea pedepselor în privinţa persoanelor private de libertate se efectuează

doar prin intermediul sistemului de teleconferinţă sau în spaţiile corespunzătoare la sediile instituţiilor penitenciare, fără a fi necesar acordul persoanei private de libertate.

(2) Examinarea cauzelor penale prevăzute la alin. (1) se efectuează la sediile instanţelor de judecată numai în cazuri excepţionale.

(3) Instanţa de judecată asigură părţilor posibilitatea de a lua cunoştinţă de materialele cauzei. Transmiterea şi aducerea la cunoştinţă a cererilor, demersurilor şi materialelor pot fi realizate, la cererea părţilor, şi prin intermediul conexiunilor electronice.

(4) Dispunerea examinării cauzelor prin intermediul sistemului de teleconferinţă la sediile instanţelor de judecată sau la sediile instituţiilor penitenciare se efectuează prin încheiere, care nu se supune niciunei căi de atac.

(5) Efectuarea acţiunilor de urmărire penală de către organul de urmărire penală în privinţa persoanelor private de libertate se realizează la sediul instituţiei penitenciare.

(6) Guvernul asigură funcţionalitatea deplină a sistemului de teleconferinţă în incinta instituţiilor penitenciare şi a instanţelor de judecată desemnate pentru examinarea cauzelor penale prevăzute la alin. (1)."

Ridicarea excepției de neconstituționalitate. În cadrul unei cauze penale judecate de Curtea de Apel Chișinău, în care au fost desfăşurate câteva şedinţe de judecată prin intermediul teleconferinţei, un avocat a ridicat excepția de neconstituționalitate a art. XXIII din Legea nr. 69/2020 [10]. În acest sens, autorul excepţiei a afirmat că prevederile art. XXIII alin. (1) din Legea nr. 69/2020, potrivit cărora examinarea cauzelor penale în privinţa persoanelor private de libertate se efectuează doar prin intermediul sistemului de teleconferinţă sau în spaţiile corespunzătoare la sediile instituţiilor penitenciare, fără a fi necesar acordul persoanei private de libertate, încalcă dreptul la un proces echitabil, în cadrul căruia inculpatul ar trebui să fie asigurat cu toate garanţiile necesare apărării sale. De asemenea, autorul excepţiei a invocat că aceasta normă încalcă dreptul la un proces echitabil, pentru că inculpatul nu poate pleda nemijlocit în faţa instanţei de judecată [11].

Autorul excepţiei a menţionat că, pentru examinarea unor cauze complexe în care sunt cercetate mai multe probe, utilizarea teleconferinţei este riscantă. Totodată, autorul a subliniat că este posibilă întreruperea imaginilor video, iar acest fapt încalcă dreptul inculpatului de a participa în mod nemijlocit la proces [12].

De asemenea, autorul excepţiei a menţionat că, potrivit art. XXIII alin. (2) din Legea nr. 69/2020, examinarea cauzelor penale în privinţa persoanelor private de libertate se efectuează la sediile instanţelor de judecată numai în cazuri ex-

cepţionale. În opinia autorului excepţiei, legislatorul nu a prevăzut criterii în baza cărora pot fi evaluate circumstanţele care justifică examinarea cauzelor penale la sediul instanţelor. Aşadar, autorul i-a solicitat Curţii Constituționale să clarifice conţinutul art. XXIII alin. (2) din Legea nr. 69/2020, în sensul elucidării cazurilor excepţionale care justifică desfăşurarea şedinţelor la sediul instanţei [13].

Așadar, în fața Curții Constituționale s-au pus două probleme: (i) dacă prin desfășurarea online a ședințelor de judecată se încalcă sau nu dreptul la un proces echitabil; (ii) dacă este sau nu previzibilă sintagma „cazuri excepționale" din art. XXIII alin. (2) din Legea nr. 69/2020.

Decizia Curții Constituționale. Prima problemă a fost examinată de către Curtea Constituțională prin prisma art. 20 (care garantează dreptul de acces liber la justiție și, implicit, dreptul la un proces echitabil) și 26 (care garantează dreptul la apărare) din Constituție.

În acest sens, Curtea Constituțională a făcut apel la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, conform căreia desfăşurarea şedinţelor de judecată prin intermediul teleconferinţei nu este, ca atare, incompatibilă cu noţiunea de proces public şi echitabil, dar trebuie să se asigure faptul că persoana poate urmări procesul şi este ascultată fără impedimente tehnice. De asemenea, trebuie să se asigure o comunicare eficientă şi confidenţială cu un avocat (*Marcello Viola v. Italia*, 5 octombrie 2006, § 67-77; *Sakhnovskiy v. Rusia* [MC], 2 noiembrie 2010, § 98) [14].

Din analiza normelor contestate, Curtea Constituțională nu a putut identifica vreo restrângere a dreptului la apărare. Acestea nu excludeau întâlnirile confidenţiale cu apărătorul până la data şedinţei, nu excludeau asistarea apărătorului la locul aflării deţinutului în timpul desfăşurării şedinţei prin intermediul sistemului de teleconferinţă sau posibilitatea participării, spre exemplu, a doi apărători în mod concomitent, unul în sala de şedinţe şi altul la locul aflării deţinutului [15].

De asemenea, potrivit Curții Constituționale, aspectele referitoare la pretinsele deficienţe tehnice în procesul desfăşurării şedinţei nu ţin de constituţionalitatea normelor contestate, ci de punerea lor în practică de către autorităţile competente [16].

Mai mult, Curtea Constituțională a constatat că, în primăvara anului 2020, în Europa, mai multe state au implementat în sistemele lor desfăşurarea şedinţelor de judecată, inclusiv în cauzele penale, prin intermediul teleconferinţelor. Acest procedeu a fost recomandat de diverse instituţii internaţionale. Spre exemplu, în „Principiile pentru criza de Covid-19", elaborate de Institutul European de Drept (European Law Institute), se menţionează, între altele, că „[p]uterea judecătorească trebuie să facă tot ce este posibil, în mod rezonabil, pentru a continua să-şi desfăşoare procedurile şi şedinţele recurgând în special la videoconferinţe securi-

zate şi alte mijloace de conexiune la distanţă, în cazurile în care instanţele dispun de acestea. În orice caz, sistemul judiciar ar trebui să menţină un nivel minim de funcţionare pentru a trata cauzele de urgenţă, pentru a salvgarda preeminenţa dreptului şi pentru a furniza remedii de drept adecvate părţilor, astfel încât să nu fie aduse atingeri dreptului la un proces echitabil, în special drepturilor apărării. Restricţiile funcţionării sistemului judiciar trebuie ridicate imediat din moment ce situaţia de urgenţă provocată de Covid-19 o permite" [17].

Astfel, Curtea Constituțională a conchis că examinarea cauzelor penale în privinţa persoanelor private de libertate doar prin intermediul sistemului de teleconferinţă în perioada stării de urgenţă în sănătate publică, declarată prin Hotărârea Comisiei Naţionale Extraordinare de Sănătate Publică nr. 10 din 15 mai 2020, nu era aptă, *per se*, să încalce dreptul la un proces echitabil. Această măsură temporară a fost justificată de starea de urgenţă în sănătate publică la data adoptării legii, inclusiv de importanţa protecţiei sănătăţii persoanelor private de libertate [18].

Prin urmare, potrivit Curții Constituționale, desfăşurarea şedinţelor de judecată prin intermediul teleconferinței nu reclamă, în abstract, o problemă din perspectiva art. 20 şi 26 din Constituţie.

Referitor la aspectul legat de clarificarea conţinutului art. XXIII alin. (2) din Legea nr. 69/2020, în sensul elucidării cazurilor excepţionale care justifică desfăşurarea şedinţelor la sediul instanţei, Curtea Constituțională a reţinut că interpretarea şi aplicarea dispoziţiilor legale la situaţii concrete depăşeşte sfera controlului de constituţionalitate şi reprezintă o competenţă a instanţelor judecătoreşti [19].

Sub acest aspect, Curtea Constituțională a reiterat că legislaţia procesual-penală nu poate să exceleze în texte explicative. Oricât de clar ar fi redactată o normă juridică, în orice sistem de drept există un element inevitabil de interpretare judiciară, inclusiv într-o normă de drept penal procesual. Aşadar, rezolvarea problemei cu privire la caracterul „excepţional" al cauzelor care justificau desfăşurarea şedinţelor de judecată la sediul instanţei le revenea instanţelor de judecată, în funcţie de complexitatea cauzei, starea de sănătate a participanţilor etc. Astfel, Curtea Constituțională nu a atestat, referitor la acest aspect, vreo problemă de constituţionalitate [20].

Din aceste motive, Curtea Constituțională a declarat inadmisibilă sesizarea privind excepţia de neconstituționalitate a art. XXIII alin. (1) şi (2) din Legea nr. 69/2020.

Decizia Curții Constituționale se bazează pe jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Totuși, spre deosebire de Curtea Europeană a Drepturilor Omului care judecă cazuri concrete, Curtea Constituțională exercită un control în

abstract al normelor contestate din perspectiva Constituției. Prin urmare, nu este exclus ca prin modul în care a fost desfășurată ședința de judecată online să se încalce dreptul la un proces echitabil. Desigur, instanțelor de judecată le revine sarcina să asigure respectarea dreptului în discuție.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a fost chemată de mai multe ori să verifice dacă în anumite cazuri particulare s-a încălcat sau nu dreptul la un proces echitabil și, în special, dreptul la apărare, atunci când ședințele de judecată au avut loc online.

Spre exemplu, în cazul *Marcello Viola v. Italia*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a menționat că desfășurarea ședințelor de judecată prin intermediul videoconferinței nu este interzisă de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, însă trebuie să urmărească un scop legitim și să asigure examinarea probelor conform exigențelor dreptului la un proces echitabil [21].

Sub acest aspect, Curtea a subliniat că desfășurarea ședințelor de judecată prin intermediul videoconferinței era prevăzută de lege.

Cu privire la scopul legitim, Curtea a reținut că inculpatul „a fost acuzat de infracţiuni grave legate de activitățile mafiei (e.g., omor). Lupta împotriva acestui flagel poate necesita, în anumite cazuri, adoptarea de măsuri menite să protejeze, în special, siguranța și ordinea publică și să prevină alte infracțiuni. Cu structura sa ierarhică rigidă și reguli foarte stricte și puterea sa substanțială de intimidare bazată pe regula tăcerii și dificultatea de a-și identifica adepții, mafia reprezintă un fel de forță criminală de opoziție capabilă să influențeze direct sau indirect viața publică și să se infiltreze în instituții. Prin urmare, nu este nerezonabil să considerăm că membrii săi pot, chiar și prin simpla lor prezență în sala de judecată, să exercite presiuni nejustificate asupra altor părți din procedură, în special asupra victimelor și al *pentiti*" (i.e., persoane care au făcut parte din mafia, însă care au decis să coopereze cu autoritățile) [22]. În consecință, Curtea a considerat că participarea inculpatului la ședințele de judecată prin videoconferință a urmărit scopuri legitime în baza Convenției, și anume: prevenirea dezordinii, prevenirea infracțiunilor, protecția martorilor și a victimelor infracțiunilor cu privire la drepturile lor la viață, libertate și securitate și respectarea cerinței „termenului rezonabil" în cadrul procedurilor judiciare [23].

În continuare, Curtea de la Strasbourg a examinat dacă desfășurarea procedurii a respectat dreptul la apărare. Aici Curtea a reținut că inculpatul a avut o conexiune audiovizuală care i-a permis să vadă persoanele prezente în sala de judecată și să audă ce spun ele. De asemenea, inculpatul a putut fi văzut și audiat de celelalte părți, judecător și martori și a avut ocazia să facă declarații în fața instanței de la locul său de detenție. Desigur, este posibil ca, din cauza unor probleme tehnice, legătura dintre sala de audiere și locul de detenție să nu fie ideală și, astfel, să

rezulte dificultăți în transmiterea vocii sau a imaginilor. Totuși, în prezenta cauză, nici inculpatul și nici apărătorul său nu au învederat instanța despre existența unor dificultăți tehnice [24]. Curtea a constatat că inculpatul a putut comunica și telefonic cu avocatul său. În fine, Curtea a reținut că apărătorul inculpatului a avut dreptul de a fi prezent acolo unde se afla clientul său și de a discuta cu acesta în mod confidențial. De asemenea, inculpatul putea să aibă și un apărător care să se afle în sala de judecată. Nu a existat nimic care să sugereze că, în speță, inculpatul nu ar fi putut comunica cu apărătorul său în mod confidențial [25].

În aceste condiții, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că participarea inculpatului prin videoconferinţă la şedinţele de judecată nu a dezavantajat substanţial apărarea în comparaţie cu celelalte părţi ale procesului (i.e., acuzarea) şi că inculpatul a avut posibilitatea de a-și exercita drepturile inerente conceptului de proces echitabil, astfel cum sunt garantate la art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului [26].

O concluzie similară a fost avansată în cazul *Golubev v. Rusia*. În acest caz, inculpatul a participat (fiind în detenție), prin intermediul videoconferinței, doar la ședințele din fața Curții Supreme de Justiție [27]. El s-a plâns la Curtea Europeană că i s-a încălcat dreptul la un proces echitabil. Curtea a declarat cererea persoanei vizate ca inadmisibilă, din următoarele motive.

În primul rând, Curtea a reținut că inculpatul nu a solicitat prezența sa personală la ședințele Curții Supreme, deși dreptul intern prevedea în mod clar că o astfel de cerere ar trebui făcută în prealabil în recursul său. Nimic nu sugera că o astfel de cerere ar eșua în mod necesar. În plus, nu a existat nicio dovadă că inculpatul s-a opus audierii prin intermediul videoconferinței [28].

În al doilea rând, Curtea a notat că cei doi avocați ai inculpatului au fost prezenți la ședința Curții Supreme și ar fi putut susține sau extinde argumentele apărării. Este adevărat că în timpul ședinței inculpatul nu a putut comunica cu avocații săi în privat. În alte circumstanțe, ar putea pune apărarea într-o poziție nefavorabilă față de acuzare. Cu toate acestea, în speță, inculpatul a putut să se consulte cu avocatul său în privat înainte de audiere. Mai mult, întrucât inculpatul avea doi avocați, el putea alege pe unul dintre ei pentru a-l asista în centrul de detenție în timpul audierii și pentru a se consulta cu el în privat. Nu există nimic în dreptul intern care să împiedice acest lucru și inculpatul nu susține că un astfel de aranjament era imposibil în practică [29].

În al treilea rând, chiar presupunând că inculpatul nu a avut altă opțiune decât să participe la ședință printr-un sistem de comunicație video, Curtea a reamintit că prezența fizică a unui acuzat în sala de judecată este extrem de dezirabilă, dar nu este un scop în sine. Acest lucru servește mai degrabă obiectivului general de a asigura echitatea procedurilor, luate în ansamblu. Curtea a constatat în acest sens

că sfera de examinare a cauzei de către Curtea Supremă a fost oarecum limitată. Curtea Supremă nu a examinat nicio probă nouă, ci doar a analizat constatările instanței de fond pe baza materialelor de la dosarul cauzei, a audiat pozițiile și argumentele părților. Toate probele au fost disponibile apărării și ar fi putut pregăti în prealabil argumentele corespunzătoare. În ceea ce privește pozițiile orale ale părților, este de remarcat că inculpatul a putut să facă observații orale și să adreseze întrebări participanților la procedură. El nu a susținut că sistemul a funcționat necorespunzător sau că i-a limitat în orice alt mod capacitatea de a participa activ la procedură [30].

Așadar, Curtea a concluzionat că, în circumstanțele particulare ale cazului, inculpatul s-a putut bucura pe deplin de drepturile sale în baza art. 6 § 1 și § 3 din Convenție, chiar dacă nu a fost cu prezența fizică la Curtea Supremă.

În cazurile de mai sus, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că există suficiente garanții, astfel încât persoana să-și exercite drepturile sale în mod practic și efectiv.

În schimb, Curtea a ajuns la o concluzie diametral opusă în mai multe cauze. Spre exemplu, în *Shulepov v. Rusia*, Curtea a stabilit că inculpatul s-a prezentat în fața instanței de apel prin videoconferință de la penitenciar, iar procurorul s-a prezentat personal în sala de judecată. Prin urmare, comunicarea inculpatului cu instanța, fără nicio reprezentare în sala de judecată, a fost într-un anumit dezavantaj [31]. În acest caz, pentru Curtea Europeană a Drepturilor Omului a avut o pondere decisivă faptul că inculpatul nu a avut vreun apărător în apel, în ciuda gravității infracțiunilor (omor și tâlhărie) și a pedepsei penale aplicabile (19 ani de închisoare), și că instanța de apel avea o competență deplină, ea putea să examineze orice aspect de fapt și de drept și să caseze/modifice sentința primei instanțe [32]. Astfel, Curtea a decis că a fost încălcat art. 6 § 1 (conform căruia orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil) în coroborare cu art. art. 6 § 3 lit. c) (conform căruia, orice acuzat are dreptul să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare remunerării unui apărător, să poată fi asistat gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer) din Convenție.

De asemenea, în cazul *Sakhnovskiy v. Rusia* Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reținut încălcarea acelorași articole din Convenție. De data aceasta, Curtea a constatat că inculpatul a putut să comunice cu avocatul nou desemnat, prin intermediul videoconferinței, timp de cincisprezece minute înainte de începerea ședinței. Mai mult, Curtea s-a îndoit de faptul dacă comunicarea prin legătură video a oferit suficientă confidențialitate. Guvernul nu a explicat de ce a fost imposibil să se facă aranjamente diferite pentru asigurarea asistenței juridice a inculpatului. Ea a acceptat că transportarea inculpatului de la Novosibirsk la Moscova

pentru o întâlnire cu avocatul său ar fi fost o operațiune îndelungată și costisitoare. Subliniind importanța centrală a unei asistențe juridice eficace, Curtea a trebuit să examineze dacă, având în vedere acest obstacol geografic particular, Guvernul a întreprins măsuri apte să compenseze suficient limitările drepturilor inculpatului. În această privință, Curtea a notat că nimic nu a împiedicat autorităţile să organizeze cel puţin o convorbire telefonică între inculpat și avocatul nou desemnat înainte de audiere. Nimic nu a împiedicat autoritățile să numească un avocat din Novosibirsk care ar fi putut să-l viziteze pe inculpatul în centrul de detenție și să fie alături de el în timpul audierii. În subsecvent, nu este clar de ce Curtea Supremă nu a încredințat reprezentarea inculpatului avocatului care l-a apărat deja în fața instanței de primă instanță și care a contestat sentința primei instanțe. În cele din urmă, Curtea Supremă ar fi putut amâna ședința din oficiu, astfel încât să-i acorde inculpatului suficient timp pentru a discuta cazul cu avocatul nou desemnat [33].

Această abordare a fost reiterată, cu ajustările de rigoare, și în *Gorbunov și Gorbachev v. Rusia* [34].

În aceste ultime două cazuri (*Sakhnovskiy v. Rusia* și *Gorbunov și Gorbachev v. Rusia*), Curtea Europeană a Drepturilor Omului a schimbat accentele. În timp ce în *Marcello Viola v. Italia* și în *Golubev v. Rusia* inculpatului și apărătorului acestuia le-a revenit sarcina să pretindă/demonstreze că desfășurarea ședinței prin intermediul videoconferinței ar împiedica sau ar împovăra exercitarea dreptului la apărare, dimpotrivă, în *Sakhnovskiy v. Rusia* și *Gorbunov și Gorbachev v. Rusia* Guvernului i-a revenit sarcina să demonstreze că a întreprins toate măsurile necesare ca să nu să se încalce dreptul la o asistență juridică efectivă. În orice caz, ideea centrală care decurge din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului este următoarea: desfășurarea ședințelor de judecată online trebuie să fie justificată, să asigure o comunicare confidențială și să asigure exercitarea dreptului la apărare în mod efectiv.

Concluzii. Desfășurarea ședințelor de judecată online a devenit un „colac salvator" pentru examinarea unor cauze, mai ales în contextul pandemiei provocate de virusul Covid-19.

Nici Constituția, nici Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu interzic, *per se*, desfășurarea ședințelor de judecată online. O asemenea posibilitate trebuie să fie prevăzută de lege, să fie justificată și să asigure exercitarea drepturilor persoanei în mod practic și efectiv.

Instanțele de judecată le revine sarcina să asigure respectarea dreptului la un proces echitabil, în particular, ca părțile să aibă posibilitatea de a participa efectiv la proces (să participe la examinarea probelor, audierea martorilor, să adreseze întrebări, etc.), precum și să existe o comunicare confidențială între justițiabil și avocatul/apărătorul acestuia, fără impedimente tehnice.

Prin urmare, în măsura în care aceste garanții sunt respectate, nu va exista o încălcare a dreptului la un proces echitabil și a dreptului la apărare.

***Referințe bibliografice*:**

1. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a computerised system for communication in crossborder civil and criminal proceedings (e-CODEX system) and amending Regulation (EU) 2018/1726. Disponibil: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9005-2021-INIT/en/pdf
2. Spre exemplu, a se vedea Case of *Vegotex International S.A. v. Belgium* [GC], Application no. 49812/093, Judgment of November 2022, § 9. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-220415
3. Conform art. 469 alin. (1) din Codul de procerură penală, la executarea pedepsei, instanţa de judecată soluţionează chestiunile cu privire la schimbările în executarea unor hotărâri, şi anume:
   1) liberarea condiţionată de pedeapsă înainte de termen (art. 91 din Codul penal);
   2) înlocuirea părţii neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blândă (art. 92 din Codul penal);
   3) liberarea de la executarea pedepsei penale a persoanelor grav bolnave (art. 95 din Codul penal);
   4) amânarea executării pedepsei pentru femeile gravide şi persoanele care au copii în vârstă de până la 8 ani (art. 96 din Codul penal), anularea amânării executării pedepsei de către acestea, liberarea lor de pedeapsă, înlocuirea pedepsei sau trimiterea pentru executare a pedepsei neexecutate;
   5) reabilitarea judecătorească (art. 112 din Codul penal);
   6) schimbarea categoriei penitenciarului (art. 72 din Codul penal);
   7) înlocuirea amenzii cu muncă neremunerată în folosul comunităţii sau închisoare (art. 64 din Codul penal);
   8) înlocuirea muncii neremunerate în folosul comunităţii cu închisoare (art. 67 din Codul penal);
   9) anularea condamnării cu suspendarea condiţionată a executării pedepsei sau, după caz, a liberării condiţionate de pedeapsă înainte de termen, cu trimiterea condamnatului pentru executarea pedepsei neexecutate (art. 90 şi 91 din Codul penal);
   10) căutarea persoanelor condamnate care se ascund de organele care pun în executare pedeapsa;
   11) executarea sentinţei în cazul existenţei altor hotărâri neexecutate,

dacă aceasta nu a fost soluţionată la adoptarea ultimei hotărâri;
12) computarea arestării preventive sau a arestării la domiciliu, dacă aceasta nu a fost soluţionată la adoptarea hotărârii de condamnare;
13) prelungirea, schimbarea sau încetarea aplicării măsurii de constrângere cu caracter medical alienaţilor (art. 101 din Codul penal);
13[1]) internarea forţată într-o instituţie ftiziopneumologică (art. 96[1] din Codul penal);
14) liberarea de pedeapsă sau uşurarea pedepsei în temeiul adoptării unei legi care are efect retroactiv ori ameliorarea, în alt mod, a situaţiei (art. 10 şi 10[1] din Codul penal), precum şi excluderii din hotărârea de condamnare a unor capete de acuzare dacă persoana condamnată a fost extrădată;
15) liberarea de pedeapsă în temeiul actului amnistiei sau stingerea executării pedepsei (art.295 din Codul de executare);
16) liberarea de executare a pedepsei în legătură cu expirarea termenelor de prescripţie ale executării sentinţei de condamnare (art. 97 din Codul penal);
17) explicarea suspiciunilor sau neclarităţilor care apar la punerea în executare a pedepselor;
17[1]) constatarea condiţiilor de detenţie a condamnaţilor;
18) alte chestiuni prevăzute de lege care apar în procesul executării pedepselor de către condamnaţi.

4. *A se vedea:* art. 110 alin. (7) din Codul de procedură penală.
5. *A se vedea:* art. 110 alin. (6) și (8) din Codul de procedură penală.
6. *A se vedea:* art. 110 alin. (9) din Codul de procedură penală.
7. Second Additional Protocol to the European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters (ETS No. 182). Disponibil: https://rm.coe.int/168008155e
8. Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters between the Member States of the European Union. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:C2000/197/01
9. Legea nr. 69 din 21 mai 2020 cu privire la instituirea unor măsuri pe perioada stării de urgenţă în sănătate publică şi modificarea unor acte normative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr. 124-125.
10. În acest sens, a se vedea: Sesizarea nr. 181g din 27 iulie 2021 privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor articolului XXIII alin. (1) și (2) din Legea nr. 69 din 21 mai 2020 cu privire la instituirea unor măsuri pe perioada stării de urgență în sănătate publică și modificarea unor acte normative. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.

php?l=ro&tip=sesizari&docid=1626
11. A se vedea § 10 din Decizia Curții Constituționale nr. 126 din 5 august 2021 de inadmisibilitate a sesizării nr. 181g/2021 privind excepţia de neconstituţionalitate a articolului XXIII alineatele (1) şi (2) din Legea nr. 69 din 21 mai 2020 cu privire la instituirea unor măsuri pe perioada stării de urgenţă în sănătate publică şi modificarea unor acte normative (desfăşurarea şedinţelor de judecată prin intermediul sistemului de teleconferinţă în perioada stării de urgenţă în sănătate publică). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 212-218.
12. *Ibidem*, § 11.
13. *Ibidem*, § 14.
14. *Ibidem*, § 32.
15. *Ibidem*, § 33.
16. *Ibidem*, § 34.
17. ELI Principles for the COVID-19 Crisis. Disponibil: https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Principles_for_the_COVID-19_Crisis.pdf
18. A se vedea § 36 din Decizia Curții Constituționale nr. 126 din 5 august 2021 de inadmisibilitate a sesizării nr. 181g/2021 privind excepţia de neconstituţionalitate a articolului XXIII alineatele (1) şi (2) din Legea nr. 69 din 21 mai 2020 cu privire la instituirea unor măsuri pe perioada stării de urgenţă în sănătate publică şi modificarea unor acte normative (desfăşurarea şedinţelor de judecată prin intermediul sistemului de teleconferinţă în perioada stării de urgenţă în sănătate publică). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 212-218.
19. *Ibidem*, § 38.
20. *Ibidem*, § 39.
21. Case of *Marcello Viola v. Italy*, Application no. 45106/04, Judgment of 5 October 2006, § 66. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77246
22. *Ibidem*, § 71.
23. *Ibidem*, § 72.
24. *Ibidem*, § 73-74.
25. *Ibidem*, § 41, § 75.
26. *Ibidem*, § 76.
27. Case of *Golubev v. Russia* (dec.), Application no. 26260/02, Decision of 9 November 2006. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78357
28. *Ibidem*.

29. *Ibidem*.
30. *Ibidem*.
31. Case of *Shulepov v. Russia*, Application no. 15435/03, Judgment of 26 June 2008, § 35. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87229
32. *Ibidem*, § 34.
33. Case of *Sakhnovskiy v. Russia* [GC], Application no. 21272/03, Judgment of 2 November 2010, §§ 99-107. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101568
34. Case of *Gorbunov and Gorbachev v. Russia*, Applications nos. 43183/06 and 27412/07, Judgment of 1 March 2016. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160993